

RYSZARD ŻELICHOWSKI (RED.)

PIERWSZA PIĘCIOLATKA.

MAŁE PAŃSTWA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ W UNII EUROPEJSKIEJ

ISP PAN, WARSZAWA 2010, s. 267

Małe państwa Europy Środkowo-Wschodniej zarówno w literaturze polskiej, jak i zagranicznej nie znajdują właściwego miejsca odpowiadającego ich znaczeniu i randze w relacjach regionalnych oraz międzynarodowych. Często niedoceniane i pomijane w analizach różnorodnych zagadnień mają jednakże znaczący wpływ na kształtowanie się systemu międzynarodowego. Rzadko wspomniane w ramach szeroko dyskutowanych bieżących problemów globalnych, takich chociażby, jak: obecny kryzys ekonomiczny, czy też dalszy rozwój integracji europejskiej i poziom oddziaływania kryzysu na państwa i regiony sąsiadujące, mają niekiedy znaczący wpływ na ich rozwiązanie. Dlatego też z zadowoleniem przyjąłem zbiorczą publikację wydaną w Instytucie Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk pod redakcją naukową prof. dr hab. Ryszarda Żelichowskiego zatytułowaną: „Pierwsza pięciolatka. Małe państwa Europy Środkowo-Wschodniej w Unii Europejskiej”. Publikacja podsumowuje pięć lat członkostwa państw Europy Środkowej i Wschodniej w Unii Europejskiej, jednocześnie prezentując małe, a nawet mini lub też *quasi* państwa Europy Zachodniej, mocno związane z unijnymi zagadnieniami. Praca składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym znajdują się artykuły dotyczące Litwy, Łotwy, Republiki Czeskiej, Republiki Węgierskiej i Estonii. W drugim: Republiki Słowackiej i Słowenii, a w trzecim scharakteryzowane zostały: Monako, Andora, Wyspa Sark i Gibraltar. Niniejszy tom jest opatrzony obszernym wstępem od redaktora i wprowadzeniem autorstwa Prof. dr. hab. J.M. Fiszera.

We wstępie redaktor podkreśla, że zawarte w publikacji artykuły stanowią wynik badań prowadzonych w ramach Zakładu Europeistyki ISP PAN i są efektem konferencji o tożsamym tytule. Jednocześnie zaznacza, że jest

to próba podsumowania pięciu lat członkostwa państw Europy Środkowo-Wschodniej w Unii Europejskiej.

Wprowadzenie autorstwa J.M.Fiszera zatytułowane „Polska wobec małych sąsiadów – aspekty teoretyczne i użyteczne” składa się z czterech części. Autor stawia pytanie o pozycję Polski wśród małych państw Europy Środkowo-Wschodniej, charakteryzuje rolę tychże państw w relacjach międzynarodowych i określa polską politykę zagraniczną wobec nich. Autor podejmuje się również bardzo ciekawych rozważań dotyczących możliwości stworzenia przez Polskę, Szwecję, Republikę Czeską i państwa nadbałtyckie wpływowej grupy, zdolnej ukształtować nowy program Unii Europejskiej dający szansę na wewnętrzne umacnianie wspólnoty państw członkowskich i instytucji unijnych, otwarcie na nowych członków i budowę pogłębionych relacji sąsiedzkich.

W pierwszym artykule Mindaugas Degutis przeprowadza analizę pierwszych pięciu lat członkostwa Litwy w Unii Europejskiej, podkreślając zarówno jego pozytywne, jak i negatywne aspekty. Zaakcentowany został przez Autora wyraźny podział na dwa okresy z owych pięciu lat, gdzie w pierwszym nastąpił rozwój ekonomiczny, a w drugim doszło do załamania gospodarczego. Pomimo obecnego pogrążenia Litwy w kryzysie, zostały podkreślone pozytywne akcenty, z których najważniejszy to pronijne nastawienie społeczeństwa litewskiego, czasami przeradzające się wręcz w nieuzasadniony optymizm dotyczący funkcjonowania unijnych instytucji.

Tomasz Otocki, podejmując rozważania obejmujące członkostwo Łotwy w Unii Europejskiej, rozpoczyna swoją analizę od zaprezentowania przyczyn przystąpienia do Wspólnot i wskazuje na ich podobieństwo wobec integracyjnych koncepcji litewskich i estońskich. Bardzo interesującym elementem pracy jest poszukiwanie przez Autora właściwego miejsca dla Łotwy w ramach Unii Europejskiej, prowadzenie rozważań o skutkach kryzysu dla państwa i jego roli w środowisku europejskim oraz zwrócenie uwagi na konieczność odejścia od wewnętrznych problemów politycznych na rzecz debat obejmujących pytania o dalszą przyszłość Unii Europejskiej.

Paweł Ukielski w swoim artykule przeprowadził analizę przebiegu członkostwa Republiki Czeskiej w Unii Europejskiej, która w tym czasie pełniła również prezydencję. Z ciekawej perspektywy zostały w niej przedstawione starania Republiki o zwiększenie swojego oddziaływania w ramach zintegrowanej Europy oraz jej problemów wewnętrznych, w szczególności negatywnego nastawienia do procesu integracji prezydenta Vaclava Klause.

Adam Burakowski przeanalizował sytuację Węgier, podkreślając, że proces integracji państwa ze strukturami unijnymi zaczął się w latach osiemdzie-

siątych. Jednocześnie zaznaczył, iż rząd węgierski mocno wspiera kwestie związane z narodową tożsamością i identyfikacją w przeciwieństwie zresztą do ogólnoeuropejskiego trendu szerzenia kosmopolityzmu, przenikania się wartości i przechodzenia na poziom ponadnarodowy.

Aleksander Gubrynowicz, analizując pięć lat członkostwa Estonii w Unii Europejskiej, zaznaczył fakt nowego zdefiniowania priorytetów polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa, które to znajdują się obecnie, jak słusznie zauważa Autor, w procesie tworzenia i są ograniczane w dużej mierze wręcz standardowymi dla całej Unii problemami niżu demograficznego, zmiennego otoczenia polityczno-ekonomicznego oraz kryzysu gospodarczego. Artykuł ten kończy jednocześnie pierwszy rozdział publikacji.

W rozdziale drugim znajdują się analizy dotyczące dwóch bardzo ciekawych państw, a mianowicie: Słowacji i Słowenii, które poczyniły największe postępy w procesie integracji i znalazły się w strefie euro, podczas gdy kilka lat wcześniej oba, a w szczególności Słowacja nie była poważnie traktowana w procesie integracji europejskiej i euroatlantyckiej ze względu na niesprzyjający „klimat” polityczny wewnątrz państwa oraz zbyt bliskie relacje z Federacją Rosyjską.

Powyższe podkreśla także w swoim tekście otwierającym drugą część Piotr Bajda, zaznaczając jednocześnie moment przełomowy, po którym nastąpiła diametralna zmiana priorytetów i rozpoczęła się słowacka droga do Unii Europejskiej, a więc utratę władzy przez Vladimira Mečiara i objęcia jej przez Józefa Moravčika, a później w 1998 r. przez Mikulasa Dzurinde. Autor przedstawia perturbacje na drodze do integracji i nagły zwrot polityczny pod koniec lat dziewięćdziesiątych, gdy Słowacja zdecydowanie przyspieszyła na drodze do Unii Europejskiej i poza wejściem w jej struktury stała się częścią strefy euro w 2009 r. W ten sposób wyprzedziła dotychczas przodujące w procesie integracji pozostałe państwa Europy Środkowo-Wschodniej.

Kolejnym państwem, którego starania o członkostwo i jego bilans po pięciu latach w Unii Europejskiej przedstawiła Agnieszka Orzelska, omawiając przypadek Słowenii. Państwa, które na początku lat dziewięćdziesiątych nie tylko podjęło starania o usamodzielnienie się, lecz także musiało stawić czoła krótkiej wojnie z ówczesną Jugosławią i zachować stabilność w niespokojnym, ogarniętym konfliktem zbrojnym regionie. Jak zauważa Autorka tekstu, będąc jedną z najlepiej rozwiniętych gospodarczo republik byłej Socjalistycznej Federacji Republik Jugosławii, czyniła znaczące postępy, które umożliwiły jej nie tylko wyrównanie swoich szans do członkostwa z państwami Europy Środkowo-Wschodniej, lecz także stało się to podstawą znaczącego ich wyprzedzenia. W niniejszym artykule poruszono także kwestie prezydencji,

która niewątpliwie stanowiła najważniejszy sprawdzian dla rządu i społeczeństwa. Słowenia poradziła sobie z tym zadaniem bardzo sprawnie i utrzymała równowagę między sprawami europejskimi a wzmacnianiem regionu, w którym się znajduje. Agnieszka Orzelska za szczególny sukces działań Słowenii postrzega założenie uniwersytetu w Piranie i realizację projektu Unii dla Śródziemnomorza. Autorka przedstawiła także ówczesnie naglący problem Kosowa, jednakże poza prezentacją postanowień podjętych przez państwa członkowskie nie dokonała oceny ani tego wydarzenia, ani słowackiej sprawności w procesie rozwiązania tegoż problemu. Dość szeroko jednakże opisuje relacje Słowenii z Chorwacją.

Rozdział trzeci publikacji jest zdecydowanie nowatorski i niezwykle ciekawy nie tylko na tle owej pracy, lecz także na tle całości literatury dotyczącej małych państw. Jego Autorzy zaprezentowali poszczególne kraje, które są mniej lub bardziej znane, oraz takie, z których istnienia lub formy funkcjonowania nie zdajemy sobie sprawy. Pierwszym z nich jest Księstwo Monako, pobieżnie znane przez przeciętnego czytelnika jako państwo zamieszkałe przez najbogatszych mieszkańców Europy i świata, o ładnych krajobrazach i zwykle niezbyt dostępne ze względu na poziom cen dla zwykłego turysty. Marta A. Sosnowska zaprezentowała w swoim artykule zarówno jego system polityczny, charakter relacji z Francją, która jest gwarantem jego suwerenności, jak i przeanalizowała udział Słowenii w pracach międzynarodowych organizacji. Kolejnym państwem zaprezentowanym w tymże rozdziale jest Andora. Anna Sroka analizuje jej pozycję w relacjach z Unią Europejską, podkreślając, iż podmiotem stosunków międzynarodowych stała się ona dopiero w 1993 r. Jednocześnie Autorka prezentuje różnorodne scenariusze tychże relacji, biorąc pod uwagę możliwości spełnienia unijnych norm i pełnego do nich przystosowania. Dlatego też Anna Sroka proponuje wyjście pośrednie, w ramach którego może stać się ona częścią Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Kolejnym artykułem jest przygotowana przez Marcina Żaka analiza relacji między wyspą Sark a Unią Europejską. Autor opisuje historię wyspy Sark, uświadamia czytelnika co do jej położenia geograficznego, prezentuje system polityczny charakterystyczny zresztą dla państwa feudalnego oraz złożone relacje dependencji. Jednocześnie zauważa, że budowanie bezpośrednich relacji między wyspą a Unią, czy nawet kształtowanie ich w określonym wymiarze i zakresie integracji europejskiej nie jest możliwe samodzielnie, a w dużej mierze zależne w ramach podległości Sark wobec Guernsey, a tej wobec Wielkiej Brytanii. Ostatni artykuł w tym rozdziale zawiera omówienie sytuacji Gibraltaru, jego funkcjonowanie i perspektywę europejską. Autorem jest prof. dr hab. Ryszard Żelichowski, redaktor tego wydania i jednocze-

śnie prowadzący badania dotyczące małych państw i terytoriów o statusie specjalnym. Autor przedstawia historię i skomplikowane relacje Gibraltaru z Wielką Brytanią oraz jego miejsce w stosunkach z Unią Europejską. Podkreśla, że jest on jednym z państw wchodzącym w skład Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, nie przynależy do strefy Schengen i nie czerpie korzyści z relacji z Wielką Brytanią, aktywizując wręcz nieustające spory i konflikty na poziomie nie tylko społecznym, lecz także instytucjonalnym i ustrojowym.

Niniejsza publikacja – jak już wspomniałem we wstępie do recenzji – jest nowatorska na polskim rynku naukowym. Jej szczególny charakter wynika z tego, że obejmuje swoim zakresem szerokie spektrum analizy poszczególnych państw zaliczanych do średnich i małych. Niezwykle złożone aspekty merytoryczne obejmujące zarówno funkcjonowanie tychże państw, jak i ich relacje z Unią Europejską zostały ujęte w szczegółowe ramy przejrzystej faktografii i związków przyczynowo-skutkowych, pozwalając na dogłębne zrozumienie przez czytelnika owych bardzo ważnych, a zwykle pomijanych w literaturze naukowej kwestii. Uważam, że książkę warto polecić nie tylko badaczom, lecz także osobom zainteresowanym niniejszą tematyką, gdyż ma ona zarówno wymiar naukowy, utylitarny, jak i poznawczy.

Paweł Olszewski